

KP 36 Tehisküngas 7 x 7m Karula esimesel surnuaial

Oleme kohalike teede ristumiskohas asuval Lüllemäel. Tõenäoliselt sai mägi oma nime siin asunud võrokeelsest lüllest ehk kaagist ehk karistuskohast. Ja mäe järgi sai oma nime Lüllemäe küla. Kas see tehisküngas võis olla lülle asukoht? Seda me täpselt ei tea. Küll teame seda, et siin asus Karula esimene surnuaed.

Karula kalmistute ajalooga tutvumisel palume teejuhiks Jaan Lattiku vennatütre Helbe Merila-Lattiku:

Karula kalmistu ajalugu on sama pikk, kui Karula kiriku ajalugu. Ja kiriku ajaloole me võime tagasi vaadata peaaegu 750-800 aastat, sest just Ugandi muinasmaakonna kaudu Eesti lõunapiiril, kuhu Karula kihelkond kuulus kõige piiriäärsema kihelkonnana, algas Eesti alade vallutamine ristirüütlike poolt 1208 aastal ja ristiustamine. Millal siia siis esimene kirik püstitati, seda võib ainult oletada. Algselt tekkis veel ümberkaudu hingaliselt katoliiklikke kabeleid, mis aga aja vältel on täiesti hävinud ja säiluvad ainult rahvajuttudes või mõne mäekünka nimes (Niklusmägi, Kabelimägi jne.).

On aga tõepärane, et just läbipääsmatute soode vahele surutud järsukaldalisel ja paikkonda valitseval kõrgel Lüllemäel, mis asetseb kohalike teede ristumiskohas, asus kas vanade eestlaste kindlus või püha hiis ja et just sellepärast rajati keskne kirik siia. Ja kui rajati kirik, algas ka matmine kiriku pöranda alla ja kiriku ümber, kuigi mitu sajandit maeti paralleelselt ka endistele paganlikele külakalmetele, kui läbimata teedega kevadel, sügisel või talvel kiriku juurde surnuid viia ei saanud. Igatahes ei ole kahtlust, et Karula kuulub varasel keskajal asutatud kirikukihelkondade hulka, kus ka kristlik matmine varakult juurdus. 18. saj. lõpul hakati massiliselt levivate taudide tõttu kalmistuid asustatud punktidest välja viima ja kirikute ümber matmine keelati ära. Nii toimus ka Venemaal, mille alla ka Eesti alad sel ajal kuulusid.

1775.a. keelustati keisrinna Katariina II ukaasiga matmine kirikute kõrvale ja nõuti uute surnuaedade rajamist väljaspoole asustatud punkte, mis järgnevate aastate vältel ka toimus.

Karula surnuaed viidi üle Valga – Hargla teeristist edelasse asuvale järsule mäenukile, nn Lüllemäele, kuid see ala oli väike ja maeti üsna kiiresti täis. Üks esimesi siia maetuid oli Karula kirikuõpetaja Colestin Heilig (1759 – 1799), kes pärandas kogu oma varanduse – 8000 hõberubla - Karula kogudusele ja kirikule. 1807.a. märgitakse ära kibedat vajadust uue surnuaia järele, kuna vana on täis maetud.

1812 õnnistati uus surnuaed, mis asus teisel pool Valga maanteed.

1923.a. ehitas Karula rahvaharidusselts „Ärka“ siia alalise vabaõhunaitelava.

1936.a. Lüllemäe küngas korrasitati ja Karula vald püstitas Kaitseliidu algatustel siia graniitmälestussamba oma Eesti Vabadussõjas langenud kangelastele. Ausammas õnnistati suure pidulikkusega Võidupühal 23. juunil 1936.a. Siin toimusid igal aastal iseseisvuspäeval ja Võidupühal pidulikud koondumised.

19. juunil 1941 lõhuti sammas kommunistide poolt graniitplokkideks.

12. juulil 1942 mälestussammas taastati ja õnnistati uuesti.

Kommunistide naastes lõhuti see taas 10. dets. 1944 juba lõhkamise teel ja tükid veeti kalda alla võsasse. Platsile rajati busside ootepaviljon ja väikikäimla, mis püsis nõukogude aja lõpuni.

Karula vabadussammas taastati uuesti endisel kohal ja avati pidulikult võidupühal 1992.a.

Järgmisesse kontrollpunkti peame tahes-tahtmata minema Lüllemäe teeristi kaudu. Siit on eriti hästi näha kogu Karula kõrgustikku läviv Soome ja Riia lahe (Koiva ja Väike-Emajõe) vaheline veelae. Alevikust põhja poolt valguvad veed ojakeste ja Vähero e. Varese oja kaudu Ärnu jõkke, kust nad jõuavad Väike-Emajõkke ja sealtkaudu Soome lahte. Lõunapoolsed veed liiguvad Verioja (Metsoja), Kantsi järve (Aheru järve, Suurjärve) ja Mustjõe kaudu Koiva jõkke ja sealt Riia lahte.

KP 37 Nn. vana surnuaia värv

1812.a. õnnistati uus surnuaed, mis asus teisel pool Valga maanteed. Maantee ja Laatre – ligaste tee äärde jääval surnuaial oli algusest peale korralik piirdeaed ja Laatre tee ääres esinduslik värv.

Esimene kabel (Leichen Haus) ehitati vanale surnuaiale 1817.a.

1835.a. laiendati matmiste ala, kuna see jälle kitsaks jäi, veel 20 jala võrra (Gottesacker).

1893.a. ehitati kalmistule juba teine kabel, kuna esimene oli muutunud varisemisohtlikuks. Selle kabeli torni kinnitati Karula kiriku väiksem kell, 1668.a. Vana- ja Uue-Antsla omaniku Martin v Loevensterni kingitud kirikukell. Vabadussõja ajal rüüstati ka kabelit ja kell viidi minema. Kabel lammutati nõukogude ajal. Väravad lagunesid. Säilinud on ainult punastest tellistest väravapostid.

Surnuaia põhjapiiride taha on 1822.a. maetud ühishauda 32 inimest, keda oli 1821.a. lõpul hammustanud Karulast läbitormanud marutõbine hunt ja kes suleti taudi hirmus külma kirikumõisa rehte, lastes neil koledates piinades surra. On teadmata, kas neist kõik marutõppe haigestusidki.

Kahekümnenda sajandi alguseks oli aga ka see kalmistu täis maetud ja oli vaja rajada jälle uus kalmistu.

Selleks eraldati 1904.a. kirikumõisa põllust 4 vakamaa suurune piklik maatükk Lüllemäe järsul põhjanõival

Nõukogude ajal maeti vanale surnuaiale ainult harva, kui just kellelgi oli veel tühjade matusekohtadega plats. Hiljem külastati kalmistut veel vähem, sest siamaetute järeltulijad olid enamuses kas küüditatud või paikkonnast põgenenud. Kalmistu rohtus järjest enam. Ja siis, viiekümnendatel-kuuekümnendatel, otsustati nõukogude funktsionäride poolt (nagu paljude Eesti kalmistute kohta), et seda vana surnuaeda ei olegi kellelegi vaja ja see tuleb hävitada. Hävitus oli täielik – murti maha ristid, metallpiirded ja veeti metalliks. Kalmistul lasti täielikult võsastuda. Alles viimasel ajal on muinsuskaitse ettevõttel hakatud võsast välja raiuma üksikuid, kuigi vahel ainult fragmentaalselt säilinud mälestusmäärke ja ristialuseid.

On suudetud kindlaks teha mõnekümmel hauatähisel olevad nimed ja matmisajad. *Orienteerujad ja matkajad võsast suurt ei hooli. Küll mõistavad nad seda, et sellel väikesel maalapil puhkab väga suur tükk Karula ajalugu.*

KP 38 Nn. uue surnuaia esimene värv

1904.a. uus surnuaed õnnistati ja alustati matmisi. Värv ja sissesõidutee rajati läände, ligaste – Laatre tee äärde, nii et hobused kirstuga tuli kas järsust mäeküljest üles tõmmata või tuli kirstu kätel hauani kanda. Ka siia rajati punastest tellistest postidega esinduslik värv. Praeguseks on säilinud värava telliskivipostid. Hiljem laiendati ka seda surnuaeda, mida nüüd hüüti uueks surnuaiaks, veel tunduvalt ida suunas kuni Nõmme taluni. Vana sissesõidutee jäi liiga kaugele ja nüüd ühendati kalmistu keskosa asunduse peateega otse kiriku vastast, mis kujuneski peateeks. Väravat ei ole siin kunagi olnud, samuti nagu pole sellele kalmistule ka kunagi kabelit rajatud. Surnuaed on haljastatud kaunite lehtpuude ja nulgudega.

Siin on leidnud oma viimase puhkepaiga väga palju Karulale olulisi inimesi.

Ka see kalmistu hakkab aegamööda täituma, kuid uute ümberkorraldustega teede osas, vana kuuseheki kõrvaldamise ja tiigi rajamisega madalasse soostuvasse kalmistu nurka oli võimalik seda kalmistut oluliselt laiendada. Nii võime matta siia oma kalleid kadunuid veel kindlasti aastaid.

Teeme nüüd põike tööstus-, spordi- ja kultuurivaldkondade allikatele ehk kaevudele.

KP 39 Purskkaev Lüllemäe meierei õunaaias, loodekülg

Karula Piimaühisuse meierei tegutses alevi keskel juba 1912. aastast. 1939. aastal oli selles 101 liiget. Ühistu toodetud Karula või ja kohupiim olid tuntud oma kõrge kvaliteedi poolest.

Meierei uut hoonet hakati ehitama juba esimese iseolemise aja lõpus, jätkati saksa okupatsiooni ajal ja valmis 1948. aastal. Nüüd juba nõukogude ajal ja tingimustes.

Kui kolhooside ja sovhooside loomine viis Karula põllumajanduse raskele allakäigule, siis võitõustus suutis hoida sõjaeelset kõrget taset likvideerimiseni. Peale piimatsehhi likvideerimist jätkus piima kokkuost. Kohalik rahvas tõi oma individuaallehma piima ikka siia. Ka Gorbatšovi toitlustusprogrammi täitmiseks. Igasuguseid aegu oleme üle elanud...

Agas siit on pärit ka üks Karula edukaimaid tippsportlasi – meier Johannes Annamaa poeg Koit Annamaa.

***Helmut Hallema:** Meier Johannes Annamaa pojana elas siin käesoleva sajandi kolmekümnendatel hilisem mitmekordne Eesti meister (1934-1940) ja mitmete*

Eesti rekordite omanik vasara- ja raskusheites (12,5 kg) **Koit Annamaa**. Alustanud sportimist 1928. aastast Valgas (omal käel tegi ta sporti juba Lüllemäelgi enne Valga poeglastegümnaasiumi õppima asumist), siirdus ta Hiljem (1933. aastast) Tallinna sportlaste hulka. Oma parimate tulemustega, nagu Eesti rekord 1935. aastast vasaraheites (53.07) jt. kuulus ta maailma tugevamate vasaraheitjate kilda. Kümneid kordi kaitses ta Eesti spordiaua mitmetel maavõistlustel ja võttis osa Berliini olümpiamängudest 1936. a., tulles maailma parimate hulgas vasaraheites kaheksandale kohale, mis oli Eesti kergejõustiklaste parim tulemus neil olümpiamängudel („*Karula looduse õpperajad“* 1975).

*Oma tulemustega oleks Koit Annamaal asja ka tänastele Eesti meistrivõistlustele. Karula tippsportlaste nimistus peaks Koit Annamaast järgmine olema Lüllemäe kooli vilistlane **Sixten Sild**. Sixten sai oma esimese orienteerumissinnostuse Lüllemäel, parim tulemus MM „pronks“ 1991, NSVL-i meister, 34-kordne Eesti meister, aktiivne tänase Eesti orienteerumiselu edendaja.*

Teel järgmisesse kontrollpunkti möödume sellistest tänase kohaliku elu väga olulistest objektidest nagu külaküik, kultuurimaja (juba aastast 1927 Karula kultuurielu keskus), kõrts, pood, vallamaja. Jätkaks nende külastamised järgmiseks korraks. Nad on praegu selleks veel liiga kõbusad, et pärandkultuuri valdkonda arvata.

Siirdume hoopis järgmise allika või kaevu juurde:

KP 40 Kaev Karula Naisseltsi õuel

*Siin õuel ei saa üle ega ümber **Jaan Kompuse**st.*

*Selle õue ja maja kinkis tänasele Karula vallale kahe sõja vahel Karula kultuuri- ja seltskonnaleu hingeks olnud **Jaan Kompuse** poeg **Ülo**. Karula vald andis maja omakorda **Karula Naisseltsi** kasutusse.*

*1994.a. asutatud **Karula Naisselts** ise on 1928.a. asutatud **Karula Perenaiste Seltsi** töö jätkajana igati tasemel. Iäudsid oma töödega laulu- ja tantsupeole ning loodetavasti pakuvad oma uute töödega edaspidigi silmarõõmu.*

Aga kes oli Jaan Kompus?

Jaan Kompus sündis Rõngus Juhan ja Kadri (Katariina) Kompuse kolmanda lapsena üheksast. Jaan kolis koos vanematega 1890-ndate lõpus Arulasse Madsa Peebu tallu, perekond Sannamehele naabriks.

1918. aastal asus elama oma abikaasaga Karula Lüllemäele.

Oli Lüllemäe apteegiki osanik ja samas praktikant, hiljem kaupmees ja majajoomanik. Võttis juhtivalt osa Karula seltskondlikust elust, eriti lavakunsti arendajana. Alates Karulasse asumisest osales kõigis kohalikes seltsides näitejuhina, näitlejana, dekoraatorina ja lavakunstiliste ürituste organiseerijana, selle juures olles alati ise esinenud kandvais osis – kokku enam kui 100 näidendis.

Näitetegevuse kõrval olnud Karula rahvaharidusseltsi „Ärka“ asutaja, Vabadussõjas langenute mälestussamba komitee esimees ja pikemat aega Karula Kihelkonna Organisationsioonide Liidu juhatuses.

Ühtlasi tegutsenud asjaarmastajana ka kujutava kunsti alal.

1926.a. ühines Ärka vastloodud Karula Kihelkonna Organisationsioonide Liiduga. Liit tegi endises kõrtsihoones kapitaalremondi ja ehitas selle ümber seltsimaja saaliks, mis avati 1927.a. jaanuaris. Nüüd avanen näiteseltskonnal võimalus tegutseda aastaringsetl.

1940.a. Nõukogude okupatsiooniga tegevus lõppes...

Jaan Kompus põgenes perega enamlaste eest Saksamaale Münchenisse.

Münchenisse jäi ta perega oma elu lõpuni

*Tollasest 1927. aastal avatud seltsimajast on tänaseks saanud üha arenev Karula kultuurielu keskus **Lüllemäe kultuurimaja**.*

***Kompuse või Naisseltsi majaga** jagab õue endine **apteek**. Selle hoone ehitas omal kulul Valga apteeker Alfred Rücker. Apteek avati 2. jaanuaril 1890. Pikki aastaid töötas siin läti rahvusest proviisor **Alexander Brasche**, kes paistis Karula seltsielus silma mitmekülgsusega, kuuludes Karula Põllumeeste Seltsi juhatuses ning edendades Lüllemäel pasunakoori ja näitemängu tegevust. On säilinud Pritz Lattiku mälestus apteeker Braschest, kes meelitas pasunakoori pärast proovi õllekorviga oma majja lustiks mängima, sest „ega vaesus ei tohi elu segada“.*

Juku-Peedu püsirajad 3

Jaan Lattik: Karula rahvale tegi kõik salvid, tilgad ja muud vajalikud asjad apteeker Bresche. Elas meie vallas hulk aastaid ja astus rahvale nii lähestikku ja ligistikku, et kui ei oleks keelemurre teda ära andnud, võinuks teda pidada eestlaseks. Oli rahvuse ja vere poolest lätlane. Alati elav, liikuv, vastutulelik ja lahke. Apteekri eesti keel oli võrratult kena. Eriti kui ta ägestus või mõne naeru ja rõõmu pärast hoogu sattus, siis tulid kõik eesti keele vormid tema enda grammatika alusel suust välja, nagu oleks neid sealt korgipüssiga lastud. Ei olnud tohter kodus, andis apteeker ise teatavad tilgad haigele, et võta ja küll näed, et oled varsti terve. („*Talupoja laul*“ 1953)

Kohe peale apteegi avamist hakkas samas majas teatud päevadel haigeid vastu võtma Valga linnaarstina praktiseeriv doktor Eugen Schulmann. Kõik hilisemad arstid on vastu võtnud samas majas ja siin asusid ka haigetoad, kuni doktor **Gerhard Anderson** 1930. aastatel samasse lähedusse uue, nn. arstimaja ehitas. Esimese eestlasest arsti sai Karula 1897. aastal, mil siin hakkas tööle **Johann Müllerson**, kes on tõenäoliselt legendaarseim Karulas tegutsenud arst. Tema kohta liikus rahvasuus hulk lõbusaid lugusid ja anekdoote, millest ei puudunud nalja taha peidetud tunnustus.

Erilise lugupidamise võitis doktor Müllerson Karula paruni Heinrich von Grote perekonnas, sest tema antud nõuanded aitasid paruni haiglast abikaasat märgatavalt rohkem kui saksa arstide ettekirjutused. Seetõttu tekkis parunil eesti arstiga nii soe sõprus, et kui Johann Müllerson 1903.a. Valka tööle siirdus, aitas parun tal linnas Karula mõisa kivilöövis põletatud punastest tellistest ja mõisa metsa puidust uhke maja ehitada.

Jaan Lattik: Kui aeg läks juba edaspidiseks ja hakkas tulema universiteedist ka eesti soost tohtreid rohkemal arvil, siis ilmus ka Karulasse, kiriku juurde, tohter. Ja kohe eestlane. Üks esimesi oligi Johann Müllerson, pärastine kangel ja kaugelt otsitud Valga tohter. Sangaste kihelkonnast ja Restu vallast pärit. Kes siis teda ei tundnud! Ta käsi käis Karulas hästi. Ei olnud tal rahvast ega leivast puudus. Nagu juba eespool tähendatud, läks tohter Müllerson Karulast ära Valka elama. Tõusis seal peagi oma tegude ja ka kuulsuse poolest kõvasti küllalt kõrgele. Temast sai Valgas suure kivimaja omanik ja ka pritsimeeste pealik. Nägin teda ise mundris, rind üleni täis tärne, suuremaid ja vähema. Üks tema avalikest kõnedest meeldis mulle nii väga, et ma ei raatsi seda raamatust välja jätta. Oli kas pritsimeeste maja pühitsemine või üks samba-avamine – selle kotsilt on mul veidi segane. Igai juhul suur paraad ja palju rahvast koos. Tohter astus kõnetooli hiilgavas vormis ja lausus: „Austetud koosolijad ja pidulised. Tervitan teid, kes te nii rohkel arvil olete siia kokku tulnud meie tähtsale pidupäevale. Nagu ise näete – töö om tettu, vaiv om nattu. Mis muud kui hurraaah!“ Selle jutu järele astus kõnetoolilt alla. Kas võib veel olla sõbralikumat kõnet! („*Talupoja laul*“ 1953)

Tohter Müllersoni kohtame ka Karula mehe Valev Uibopuu romaanis „Keegi ei kuule meid“.

Nõukogude ajal tegutses nn. Kompuse majas teeninduspunkt, nn. Andersoni arstimajas alul Lüllemäe jaoskonnahaigla, seejärel ambulatoorium. Peale Eesti Vabariigi taasiseseisumist viidi ambulatoorium üle kiriku vastas asuva paneelilamurorterisse. Ka see on tänaseks suletud ja Karula rahvas peab arstiabi saamiseks Valka reisima.

1996.a. avati arstimajas **Karula Hooldemaja**.

Kirev on olnud ka apteegimaja saatus.

Peale apteegi sulgemist seisis maja mõnda aega tühjana. Seejärel kolis siia Lüllemäe postkontor, mis suleti 2013. aasta alul.

Praegu säilib endisi postkontori ruume omale kooskäimise kohaks **Karula Avatud Noortekeskus**. Apteegimaja teises otsas tegutseb juba mõnda aega Tiina remonditud ruumes **kasutatud riiete äri**.

Oleme jõudnud taas väga kahtlasesse paika – nelja tee risti. Vanarahva jutu järgi pidavat vanapagan siin ringi liikuma. Ja vana surnuaed ka ligidal...

Jaan Lattik: Karulas, minu kodukihelkonnas, oli üks Meyeri nimeline mees õpetajaametit pidanud. Tema olevat erilise jõuga võidelnud rahva ebausukommete ja kurja väimu tempude vastu, keda ühes kui teises kohas olid inimesed kas oma

silmaga näinud või naabritelt kuulnud tükke tegevast. Lüllemäel, Valga poole sõites, asub Karula surnuaed. Õieti on pihtaiad mõlemal pool teed (meie juba teame neid). Aga hästi vanemal ajal olid inimesed Valgast koju sõites ikka midagi pahaliikku ja kurjaliikku seal märganud. Kas keegi kõndinud keskööl ja hilisõhtul surnuaial või oli mõnesugune viirastus ja vari astunud üle tee ühest surnuaiaist teise. Eriti täiskuu aegu olid naisterahvad mõnikord ütelnud – ma tõmba räti üle päa ja anna obösöölö piitsa – sis om asi kindlam. Äikese ajal oli nähtud sortse – musti kogusid, kes suure kiirusega olid kuhugi põgenenud ja kadunud. Teada, et vana pörguvürst ise ja tema sellid kardavad pikset ja vätku äärmise hirmuga, et muudkui kao. Küll nad teavad, et see on Jumala tuli. Oli siis õpetaja Meyer ühel surnuaia pühäl põrutanud nii kõvad sõnad kantslist maha, et vaata – kas mõni nõrgem puurist ei murdu maast lahti. Mis ta kõik oli ütelnud, seda ei mäletanud ka vanad inimesed. Mõni lause lendles ringi nagi liblikas ja käis sedaviisi: Pattu te ei pelga, seda teete rahuliku meelega, aga pühitsetud mulda ja püha paika, kus need õndsad puhkavad, pelgate („*Minu album*“ 1960). Aga midagi siin ikka on olnud... Ega's muidu vanarahvas tea rääkida...

Liigume edasi allamäge ja siirdume kullakaevandusse. Seda nõlva nimetatakse ka Kullamäeks

KP 41 Vanapagana kullakaevandus

Vanarahva jutu järgi olla vanapagan siin kulda sulatanud. Selle töö juures aga juhtunud, et must äikesepilv ühel palaval päeval lõuna poolt üles tõusis ja rasket müristamist ähvardas. Vanapoiss põgenes sedamaid maa põhja varjule, kuhu ta selle tarbeks urgastee oli teinud. Põgenemise tuhinas aga ajanud kullapaja ümber. Sula kuld põletanud kõik lilled ja taimed oma teel. Kaevamisjärgi võib praegugi leida. Kes ei usu, tulgu ja vaadaku!

KP 42 Antsiborenko kivi kagukülg

Helmut Hallemaa: I löögiarmee ja 54. armee võitlejad töid 1944. a. augusti lõpul Lüllemäe ja selle ümbruse rahvale taas vabaduse. Asula keskel noorte puude all on nõukogude sõjameeste vennaskalm, kus Lüllemäe vabastamisel langenud võitlejate mälestuseks on avatud mälestuskivi. Hauda hooldavad Lüllemäe 8-kl. Kooli pioneerid.

19. augustil moodustati lahingu eel 54. armee 198. laskurdiviisi 506. laskurpolgu julgetest noortest luuregrupp ülesandega taastada ühendus võitlevate väeosade vahel. Selle koosseisu valiti ka alati taibukas ja kartmatu **Pavel Antsiborenko**. Täitnud edukalt ülesande, tuli laskurgrupil tagasiteel oma väeossa vastu võtta ebavõrdne lahing fashistide luuresalgaga. Selles lahingus paistis erakordse vaprusena silma Pavel Antsiborenko. Ta hävitas kaheksa vaenlase sõdurit, tõmbas vaenlase tähelepanu endale ja võimaldas teistel piiramisrõngast välja murda. Üksi jätkas ta võitlust viimase padrunini, seejärel laskis ta granaadiga enese koos parajasse kaugusse lähenenud vaenlastega õhku. 18-aastase noorukina (sündinud 23. detsembril 1925. aastal Ukrainas Poltaava oblastis) langenud kangelane maeti Metsoja krundile. Nõukogude Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadusega 24. märtsist 1945.a anti reamees Pavel Antsiborenkole selle kangelasteo eest posthuumselt Nõukogude Liidu kangelase aunimetuse koos Lenini ordeni ja “Kuldtähe” medaliga. 1967. a. 16. septembril avati Lüllemäe vennaskalmistul Nõukogude Liidu kangelase auks mälestusmärk („*Karula looduse õpperajad*“ 1975).

Ka see on meie ajalugu.

Aga nüüd kähku tagasi tänapäeva ja järgmistele radaele!

Koostas Toivo Kotov, 2012 – 2014

Lüllemäe külarada 2

(kontrollpunktid 36 – 42)